

גיליון 1 - פרשת חיי שרה תשפ"א

כל דפריש מרובא פריש

מצוות מילה בבני קטורה - איסורי חיתון בעמוני ומואבי

לקבלת הגיליון ושאלות חדשות מידי שבוע: a9922143@gmail.com

אתר חילוקא: www.hiluka.co.il

להשתתפות בקבוצת הדיונים: 055-9793336

ניתן לענות תשובות אף דרך נדרים פלוס – "קופת חילוקא"

פרשת חיי שרה

כל דפריש מרובא פריש

מצוות מילה בבני קטורה - איסורי חיתון בעמוני ומואבי

מאת: אוריה מאיר גולובנציץ נ"י

וַיִּסַּף אֲבִרָהֶם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַשְׁמָה קְטוּרָה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זְמֶרן וְאֶת יֶקֶשׁוֹן וְאֶת מֶדֶן
וְאֶת מִדְיָן וְאֶת יִשְׁבָּק וְאֶת שׁוּחַ.

[בראשית כה, א-ב]

ראה גמרא ברכות דף כח ע"א דדינא דגר שהתגייר אין לחשוש בו לפסולי קהל כגון עמוני, מואבי, מצרי ואדומי, ומותר היום לבא בקהל, היות וסנחריב בלבל האומות, ורוב האנושות לא צאצאי אותן אומות, וכל מאן דפריש מרובא פריש.

וכן פסק הרמב"ם בפרק יב מהלכות איסורי ביאה הלכה כה.

והנה, לענין מצוות מילה בבני קטורה דעת הרמב"ם דבני קטורה חייבים במילה ביום השמיני כישראל לדורות עולם.

וזה לשון הרמב"ם בפרק י" ממלכים הלכה ח "אמרו חכמים שבני קטורה חייבים מילה... והואיל ונתערבבו היום בני ישמעאל בבני קטורה נתחייבו הכל במילה בשמיני.

לעומת זאת, דעת רש"י כי בני קטורה לא נתחייבו לדורות עולם אלא רק בניו של אברהם שהיו באותה השעה.

ויקשה, לדעת הרמב"ם, מאי שנא.

בין: איסורי חיתון, שלא חיישינן לגבי גר שמא הוא מבני עמון ומואב, כיוון דסנחריב בלבל את אומות העולם, ולפיכך אמרינן כל מאן דפריש מרובא פריש.

לבין: חובת מצוות מילה ביום השמיני לבני ישמעאל משום שנתערבבו בבני קטורה, ולא אמרינן דסנחריב בלבל האומות ומי יימר דהמה מיוחסים לאומה הישמעאלית ולבני קטורה. ויתירה מכך, אף לא אמרינן דכל אחד מבני ישמעאל שיבוא לפנינו נפטר אותו ממילה מדין "כל דפריש מרובא פריש" שרובם אינם מבני קטורה.

סיכומי תשובות, שהתקבלו במערכת "מכון חילוקא"

א. תשובה לחלק הראשון של השאלה: מדוע לא נאמר בלבד סנחריב את האומות ואין בפנינו "אומת בני קטורה"?

1. יש שהשיבו שהיות ובני קטורה נוהגים למול עצמם מקדמא דנא, הרי שעמד להם עניין זה שיהיו ניכרים בקרב האומות ולא יאבדו את זהותם עד היום, בשונה משאר אומות העולם שנשתקע שמם וזהותם הקדומה.

2. יתכן לומר שלמרות הבלבול בעמים שייצר סנחריב, מ"מ מסורת בידינו שהמה המכונים "ישמעאלים" ו"ערבים" בהם בעיקר קיימים בני קטורה. הלא כעין זה חזינו בגמ' שידעו בזמנם על כפרים מסוימים שרובם מבני עמון ומואב, ופסקו בשל כך שגיריהם אסורים לבוא בקהל ה', למרות שבא סנחריב וכו'.

3. עוד יתכן, שעל אף דקי"ל "בא סנחריב ובלבל אומות העולם". שמא אין הכוונה על כל אומות העולם ממש, יתכן וכיבושיו היו רק בארץ ישראל וסביבותיה ומזרחה לה (יתכן עד להודו לשם הוגלו עשרת השבטים). ולכן כל הנפק"מ לבלבול העמים שיצר, תחולתה רק לגבי שבעת עממין, אדום, מואב, עמון ומצרים בלבד, שמושבם סביבות ארץ ישראל. אך כיבושיהם לא הגיעו לבני קטורה וישמעאל ששכנו בעיקר במדברות ערב.

ב. תשובה לחלק השני של השאלה: מדוע לגבי חשש גר מצרי עמוני ומואבי אזלינן בתר רובא, בעוד שלגבי בני קטורה לא אזלינן בתר רובא?

1. רבים פקפקו בעצם השאלה, מי הניח שבני קטורה המה "מיעוט" בקרב האומה ישמעאלית ערבית, אולי פשוט שהמה הרוב. וממילא קושיא מעיקרא ליתא, דאדרבא חייבים למול עצמם משום דאזלינן בתר רובא.

ואין דוחק בהנחה זו, דהא בני קטורה מאברהם היו ששה, בעוד שישמעאל היה אחד. סביר אפוא שבני קטורה רבים עליו פי כמה וכמה. יתירה מכך, גם מדברי הרמב"ם שכתב "הואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה – יתחיבו הכל במילה בשמיני", פשטות לשונו מורה לכאורה שהמיעוט הישמעאלי התערב ברוב בני קטורה.

2. יש שהשיבו שדין רוב הנלמד מ"אחרי רבים להטות" – לא נאמר אלא כלפי ישראל בלבד, לא כלפי בני נח. כיסודם של השאגת אריה ופרי מגדים ועוד. והלכך לגבי בני קטורה גם אם הם מיעוט לא נאמר בהם דין "הלך אחר הרוב" והוי כספק השקול וצריכים למול. בשונה מכך גר שמתגייר הרי נהיה ישראל וחל עליו דין רוב לומר שאינו גר עמוני ומואבי האסורים לבוא בקהל ה'.

אף הביאו תירוץ זה בשם גדולי עולם מקדמא דנא.

3. דא עקא, שלפי זה שלבני נח לא נאמר דין רוב, יקשה עתה לאידך גיסא: מפני מה אין צריכים שאר אומות העולם למול עצמם, יחששו אף הם שמא נתערב בהם במהלך הדורות אי אלו מבני קטורה, ואף אם המה הרוב בוודאות, מ"מ דין רוב לא נאמר בהם, וממילא הוי כספק השקול ממש כבני ישמעאל?...

יש שהשיבו דהוי כעין "כל ריעותא דלא חזינו לא מחזקין", וכיוון דאין דררא להסתפק שמא התערבבו בהם בני קטורה, אין אנו מסתפקים.

ויש שניסחו דהוי כעין "מיעוטא דמיעוטא" וכן "ספק ספיקא" (ואף הביאו כן בשם הפוסקים): ספק האם התערבבו במקומם בני קטורה, ואף אם כן, מי יימר שהאדם המסופק שבפנינו הוי מבניהם.

4. אך עתה יקשה לאידך: מדוע אפוא בגר המתגייר היה מקום לחשוש (כדברי הרמב"ם) שמא הוא גר עמוני, מואבי ומצרי וצריך להתירו רק מדין "כל דפריש מרובא פריש", הלא אמור אף כאן: "כל רעותא דלא חזינו לא מחזקין", והוי כעין "ספק ספיקא" וכו' ואין מקום לקושיא..

יתכן ליישב ע"פ יסודו הידוע של הגרי"ז הלוי זצ"ל, דדיני עממין פעמים חלים על ה"זרע המיוחס" באשר הוא שם (כמחית עמלק), יתכן שיחולו על ה"אומה" (כשבעת עממין), ואז צריך שהאומה תחשב כאומה ולא תאבד זהותה וצביונה הלאומי, אחרת אין "אומה".

יתכן וחיוב מילת בני קטורה, חלים עליה כ"אומה", ולכן רק בעודם ניכרים כ"אומה ערבית" הרי ממשיכים את זהותם וצביונם כאומת "בני קטורה" וחייבים במילה, בעוד שבשאר המקומות איבדו את זהותם לחלוטין, ושוב אין עליהם חיוב למול. בשונה מגר עמוני ומואבי האסורים לבוא בקהל ה', שדין זה חל על ה"זרע המיוחס" באשר הוא שם.

עוד יתכן לומר, שכל החשש בגר שמא הינו גר עמוני, מואבי ומצרי, אינו בגויי כל העולם הבאים להתגייר, אלא דווקא באותם הבאים להתגייר מארצות מצרים, עמון ומואב, שבהם התגוררו בעבר אותן אומות, ויש בסיס לחשש שמא נשארו חלקם ומיעוטם שם "כאן נמצא כאן היה" (אף לאחר הגליית סנחריב), וכך משמע קצת לשון הרמב"ם לכאורה, שכל קושייתו אינה אלא רק על הבאים מארצות הנ"ל יעו"ש.

5. עוד יש שהשיבו – בסגנונות שונים – שאכן דין רוב נאמר גם כלפי אומות העולם. ברם כאשר הספק הינו על מילת בני ישמעאל, הרי דינם כדין "קבוע" שהרי הספק הוא על כל בני העם הקבועים במקומם. וק"ל "כל קבוע כמחצה על מחצה דמי" ובטל דין הרוב, ולכן גם אם בני קטורה המה המיעוט ביחס לישמעאלים – חייבים כולם במילה. בשונה מכך גר הבא להתגייר, הרי עצם גירותו שפרש מאומתו, הוי כפרישה, ומשכך דינו: "כל דפריש מרובא פריש" ורוב שאר העולם מתירו.

6. בדומה – אך באופן אחר: ספק זה של בני ישמעאל חל על כל האומה כאחת, דמאי חזית לדון על כל אחד בפני עצמו, הלא כולם "בבת אחת" במדוכת אותו ספק. אין אפוא דרך להתיר את כולם כאחד, דהרי דין רוב מתיר רק את הנידון הבודד המסוים מתוך הרוב שבא לפנינו, לא את "כל התערובת", בכדי להתיר את כל התערובת נצרך עתה לדון "ביטול ברוב", שכידוע אין מחילים "ביטול ברוב" על קבוצת אנשים, כדבר חשוב שאין בו דין ביטול. בשונה כמובן מגר הבא להתגייר שהנידון רק בו לאחר גיורו, האם ראוי לבוא בקהל.

7. יש שהשיבו – בכמה אופנים – דמשמע מהרמב"ם שאף אם בני קטורה המה המיעוט, מ"מ היות ובני ישמעאל שבהם מעורבים, אף הם מבני אברהם אבינו, וקרובים היו לחיוב מילה, אלא שהופקעו מכך כלשונו שם, עתה שמתערבים אחד בשני, הוי כעין דין ביטול "מין במינו" (החמור טפי בדרכים מסוימות ואכמ"ל), באופן שגם האומה הישמעאלית שהמה הרוב אין בכוחה לבטל את מרכיבי בני קטורה, ואדרבה מקבלת את חומרת המיעוט החל בקרבה, ומספק עכ"פ צריכים למול עצמם.

ועוד, יתכן שהתערבבות הישמעאלים בבני קטורה היתה אט אט כ"קמא קמא בטיל", והתמזגו בהם עדי נהיו לאומה אחת שדינה כ"בני קטורה" ולא כבני ישמעאל למרות היותם רבים למעשה.